

ANGUELOVSKY, Isabelle (2014)
*Neighborhood as refuge: Community reconstruction, place remaking,
 and environmental justice in the city*
 Cambridge: The MIT Press, 276 p.
 ISBN 978-0-262-52569-5

Barcelona, Boston i l'Havana, activisme social, sentit de lloc i justícia ambiental. Aquestes serien les tres ciutats i els tres conceptes que ajudarien a emmarcar el llibre d'Isabelle Anguelovsky, doctora en Planificació Urbana i Ambiental pel Massachusetts Institute of Technology i, actualment, professora investigadora de l'Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals de la Universitat Autònoma de Barcelona. Aquesta publicació, fruit de la seva tesi doctoral, analitza el paper dels moviments socials en la consecució de millores en el medi i en la salut de tres barris històricament degradats: el Casc Antic, a Barcelona; Dudley, a Boston, i Cayo Hueso, a l'Havana.

Malgrat els diferents sistemes polítics i graus de desenvolupament urbà, els tres barris analitzats, situats als centres de les ciutats respectives, mostren nivells similars de desigualtat, marginació i exclusió. Històricament, han estat abandonats per les autoritats públiques i s'han caracteritzat per patir una infraestructura degradada, uns serveis pèssims, uns habitatges poc higiènics i perills ambientals. Generalment, les zones on viuen les poblacions d'ingressos baixos no gaudeixen de gaires comoditats ambientals (pocs espais oberts) ni de serveis adients (neteja deficient dels carrers). Especialment, les comunitats afroamericanes dels Estats Units, per exemple, es veuen exposades a toxines ambientals i a contaminació, cosa que no passa als barris amb habitants que gaudeixen d'un poder adquisitiu més elevat. Aquestes comunitats més riques (i amb freqüència més blanques) tendeixen a beneficiar-se de certs privilegis al seu entorn en forma de parcs, d'espais verds, de serveis millors, etc., sovint d'una manera racialment exclusiva.

Des de fa uns quants anys, els activistes socials dels barris més pobres de moltes

ciutats d'arreu del món, independentment dels nivells de democràcia, desenvolupament i urbanització que hi hagi, han alçat les veus contra les desigualtats i les injustícies i han començat a engegar iniciatives d'associacions de base per millorar i mantenir l'equitat mediambiental a escala local. Projectes com ara granges urbanes, mercats de menjar fresc, parcs comunitaris, espais de jocs infantils, pistes esportives, camins per a bicicletes i mitjans de transport públic verd, entre d'altres, són actuacions que han estat pensades per millorar l'habitabilitat dels barris urbans, crear-hi comunitats sanes, optimitzar-ne la seguretat i reforçar-ne la planificació urbana local i les pràctiques democràtiques.

Què motiva els residents d'un barri a passar a l'acció i a comprometre's, malgrat les pèssimes condicions del lloc on viuen i la gran quantitat d'obstacles amb què es troben per transformar-lo? De cada barri, què és significat per als activistes? Com experimenten i interpreten els residents la degradació del seu entorn? Aquestes són algunes de les preguntes que es planteja l'autora i a les quals, al llarg del llibre, dividit en set capítols, s'encarregarà de donar resposta. Per fer-ho, i considerant la complexitat de la pregunta, Anguelovsky comença els primers capítols emmarcant, teòricament i conceptualment, la recerca i continua, en els capítols següents, exposant la metodologia qualitativa emprada (amb una detallada i excel·lent explicació, a l'annex, de les tècniques utilitzades) i presentant els resultats i les conclusions en els capítols posteriors.

Anguelovsky s'allunya d'una visió reduccionista del concepte de medi, en considerar la justícia ambiental més enllà de la contaminació, la qualitat de l'aigua o els residus tòxics, i proposa una concepció més àmplia de medi ambient on

es consideri també la salut, l'habitatge, l'alimentació, la qualitat de vida, el benestar psicològic i la pobresa, entre altres aspectes. L'autora s'aproxima a la justícia ambiental —que també és justícia social i econòmica— a través dels àmbits urbà i local. Parteix de la consideració que el medi urbà és el lloc on la gent viu, treballa, aprèn i juga, i, per tant, és un àmbit que necessita ser protegit per cobrir les necessitats bàsiques de les persones. La gent desenvolupa fortes connexions amb la seva zona de residència a través de les interaccions quotidianes. Per tant, els barris no són contenidors neutres de les seves lluites, sinó més aviat indrets plens de significats connectats amb la seva identitat i amb les seves experiències. L'arrelament al lloc, a més, proporciona a la gent un sentit de seguretat i de benestar.

Tenint en compte aquest marc conceptual, les aportacions del llibre d'Anguelovsky són bàsicament tres. Primerament, reforça els lligams entre la justícia ambiental i el lloc, ja que, com diu l'autora, fins ara ha estat poc estudiat el paper que té l'indret i la identitat en l'organització dels activistes locals, que veuen les ciutats com a objectes de protesta i que reclamen canvis socials en l'entorn urbà i quotidià. Segonament, i allunyant-se de la idea que els estudis ambientals se centren només en les característiques naturals d'una zona, com ara l'aire, l'aigua, les plantes i els sòls, hi incorpora una nova mirada per centrar-se en paisatges urbans i en aspectes quotidians dels residents d'ingressos baixos i de minories ètniques. Tercerament, s'aproxima a l'estudi de la justícia ambiental a través de diferents tècniques qualitatives (entrevistes semiestructurades i no estructurades, observació participant i recollida de dades secundàries) i reconeix «veus» que generalment han restat absents de la pràctica de la projecció de la zona, de la política ambiental i dels estudis de planificació, com ara els residents i els activistes socials. A partir de les 150 entrevistes semiestructurades a veïns i veï-

nes dels tres barris, l'autora mostra com els activistes socials presenten un fort sentiment de responsabilitat vers la zona on viuen i com creixen personalment quan participen en la seva revitalització.

Aconseguir una ciutat justa requereix crear valors diferents de democràcia, equitat, creixement, diversitat i sostenibilitat, com també implementar processos de participació, resposta i planificació democràtica. En relació amb aquest tema, Anguelovsky es planteja un seguit de qüestions: «Quins mètodes tàctics desenvolupen els activistes per millorar la qualitat ambiental dels llocs marginats?», «De quina manera les dinàmiques internes i els contextos externs configuren la mobilització comunitària i el treball col·lectiu?». Els moviments i les organitzacions dels barris no tenen accés als mateixos recursos. Les limitacions que pateixen —en termes econòmics, de formació, d'estatus i de temps— són barreres per a la participació i la mobilització entre els grups històricament més pobres i sense poder. Malgrat tot, la innovació de la capacitat estratègica, l'accés a la informació i la presència de gent de fora del barri ben formada permet compensar la manca de recursos d'aquests grups.

L'autora mostra com els activistes dels barris estudiats creen espais autogestionats i models nous de planificació democràtica i de participació a la ciutat, fan un ús creatiu del context polític i treuen profit del personal tècnic. A més a més, s'organitzen a partir de xarxes *bottom-to-bottom* que formen a partir de les relacions informals que es construeixen durant les activitats i les trobades als carrers del barri. Aquestes xarxes permeten que els activistes es beneficiïn de l'expertesa de professionals del dret, l'arquitectura, l'urbanisme i el medi ambient que viuen a la zona o que hi tenen lligams.

A cada barri, al començament del procés de revitalització, les persones residents comencen netejant-ne la terra per eliminar-ne contaminants i residus i ajuden a transformar-ne els sòls buits en espais

productius, com ara jardins comunitaris i granges agrícoles que proporcionen opcions alimentàries saludables i assequibles. Tot seguit, s'incrementa l'accés de les persones joves al gimnàs, a les pistes esportives i als centres comunitaris. A Barcelona, a Boston i a l'Havana, les organitzacions comunitàries i els líders locals desenvolupen aquests espais ambientals que esdevenen refugis per a una població que ha patit sovint experiències traumàtiques i alienadores i que ha sentit un dolor individual i col·lectiu i una pèrdua del sentit de lloc amb, per exemple en el cas del Casc Antic de Barcelona, el turisme incontrolat, l'especulació immobiliària, l'expansió urbanística i el desplaçament de població amb recursos econòmics baixos.

Al llarg de tot el llibre, s'hi veuen exemples clars de com les comunitats es tornen més resilients i fortes quan els activistes integren el benestar amb la revitalització ambiental. La recuperació del medi té, doncs, dimensions territorials i físiques, però també components socials i humans. A les tres ciutats, els activistes per la justícia social reclamen reformes en les decisions dels planificadors relacionades amb la política de l'habitatge, el desenvolupament d'infraestructures i les pràctiques de protecció de l'entorn. Les seves demandes reflexionen l'evolució de l'agenda de la justícia ambiental, posant sobre la taula la necessitat d'optimitzar l'espai on es resideix per tal de fomentar-hi una qualitat de vida millor.

Aconseguir, però, que la revitalització dels barris centrals de la ciutat no en provoqui un procés de gentrificació o un desplaçament dels seus residents és una dimensió crucial de la justícia ambiental. Sobre aquesta qüestió, Anguelovsky introdueix un aspecte molt interessant al llibre: la «gentrificació verda», és a dir, l'arribada de nous habitants que, atrets per la centralitat, la diversitat i les millores ambientals al barri, el «redescobriren» i provoquen un desplaçament dels seus residents i dels negocis tradicionals. D'aquesta manera, a mesura que els barris marginals esdevenen més verds, sos-

tenibles i habitables, la seva composició social i ètnica tendeix a canviar a favor de grups més blancs i rics. Per aprofundir més sobre aquest tema, es poden consultar les seves últimes contribucions (Anguelovsky, 2015a, 2015b i 2016).

Isabelle Anguelovsky ha escrit un llibre ambiciós, fruit d'una recerca qualitativa consistent i coherent que mostra com es pot plantejar una recerca, com es pot desenvolupar i com es pot arribar a unes conclusions entenedores malgrat la complexitat i la diversitat d'elements que cal tenir en compte en tres contextos geogràfics i polítics diferents. La lectura del llibre esdevé, doncs, molt recomanable, estimulante i suggeridora.

Referències bibliogràfiques

- ANGUELOVSKI, Isabel (2015a). «Alternative food provision conflicts in cities: Contesting food privilege, food injustice, and color blindness in Jamaica Plain, Boston». *Geoforum*, 58, 184-194.
- (2015b). «From toxic sites to parks as (green) LULUs?: New challenges of inequity, privilege, gentrification, and exclusion for urban environmental justice». *Journal of Planning Literature*. <<http://dx.doi.org/10.1177/0885412215610491>>
- (2016). «Healthy food stores, greening, and environmental gentrification: Contesting new forms of privilege, displacement, and locally unwanted land uses in racially mixed neighborhoods». *International Journal of Urban and Regional Research*. <<http://dx.doi.org/10.1111/1468-2427.12299>>

Anna Ortiz Guitart

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

anna.ortiz@uab.cat

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/dag.378>

